

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка**

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра мов і методики їх викладання

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему:

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДРУГОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Виконавець:

Ющенко Світлана Миколаївна
студентка VI курсу, 61 групи

Науковий керівник:

Дженджеро Оксана Леонідівна
Кандидат педагогічних наук, доцент

Чернігів – 2021

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 2021 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від « ___ » _____ 2021 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДРУГОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	8
1.1. Педагогічні аспекти формування мовленнєвої компетентності учнів початкових класів.....	8
1.2. Загальна характеристика інтерактивних технологій навчання початкових класів.....	15
1.3. Аналіз навчально-методичної літератури з проблеми дослідження.....	26
Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДРУГОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	33
2.1. Стан роботи з формування мовленнєвої компетентності в шкільній практиці.....	33
2.2. Вимірювання показників сформованості мовленнєвих умінь в учнів другого класу на констатувальному етапі дослідження.....	40
2.3. Методика формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови та ефективність її застосування	43
Висновки до другого розділу	52
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність. Суспільство весь час перебуває в динамічному русі, що зумовлює постійні перебудови та нововведення в освітній галузі, але незмінною залишається потреба в особистості зі сформованою мовленнєвою компетентністю. Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти мовленнєва компетентність являє собою вільне володіння державною мовою (уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти), відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови в процесі ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях; здатність спілкуватися нею, активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади. Формування зазначеної компетентності починається з першого класу, проте посилена увага приділяється вже з другого класу й відбувається це безпосередньо на уроках української мови.

Проблема розвитку мовлення молодших школярів, формування й удосконалення мовленнєвих умінь викликає інтерес українських та зарубіжних психологів, дослідників мовлення дітей різного віку: Г. Балл, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, А. Богуш, О. Гвоздєв, К. Крутій, Г. Люблінська, Л. Федоренко, В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко. Сутність інтерактивних методів, їх класифікації набули висвітлення в працях О. Коротаєва, Г. Мітіна, Г. Самохіна, С. Стилїк, Н. Суворова, Г. Шевченка, А. Мартинця, М. Скрипника, Л. Пироженка, О. Пометун. Проблема застосування інтерактиву в навчальному процесі була в центрі уваги О. Єльнікової, Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайньої, Г. Кривчикової, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін.

Впровадження Нової української школи зумовлює необхідність досягнення поставлених перед учителем цілей з урахуванням особливостей сучасних молодших школярів. Це означає, що не варто використовувати суто

традиційні технології, під час застосування яких провідна роль належить учителю. Сучасні уроки мають забезпечувати як формування компетентностей, передбачених Державним стандартом початкової загальної освіти й Типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом О. Савченко, так і застосування таких технологій, які допоможуть проявити активність усім учасникам освітнього процесу.

Варто зазначити, що переважна більшість учителів продовжує обмежуватися лише традиційними уроками, залишаючи поза увагою інноваційні та інтерактивні технології. Але така одноманітність не може забезпечити стійкий інтерес та активність молодших школярів, що, своєю чергою, негативно впливає на сформованість мовленнєвої компетентності молодших школярів взагалі, а в учнів другого класу це можна чітко відстежити. Другокласникам необхідні цікаві завдання різноманітного типу, саме тому варто застосовувати інтерактивні технології під час уроків з ними.

Отже, нагальна потреба підвищення ефективності формування мовленнєвої компетентності на уроках української мови, низький рівень зацікавленості молодших школярів та недостатня розробленість теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження — **«Формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови».**

Мета дослідження – науково обґрунтувати методику й розробити систему вправ і завдань щодо формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

Об'єктом дослідження є застосування інтерактивних методів з метою формування мовленнєвої компетентності на уроках української мови.

Предмет дослідження – це інтерактивні методи та технології як засоби формування мовленнєвої компетентності на уроках української мови.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети дослідження визначені такі **завдання:**

- проаналізувати педагогічну та методичну літературу з окресленої проблеми;
- визначити стан роботи з формування мовленнєвої компетентності в шкільній практиці;
- виміряти показники сформованості мовленнєвих умінь в учнів другого класу;
- розробити методику формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови та експериментально перевірити її ефективність.

Гіпотеза дослідження – реалізація методики формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови сприятиме підвищенню рівня сформованості мовленнєвих умінь в учнів другого класу та інтересу до навчання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше розроблено:* методику формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови;
- *уточнено:* критерії й показники ефективності запропонованої методики.

Практичне значення одержаних результатів зумолене тим, що розроблено й апробовано методику формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

Експериментальна база дослідження. Робота виконувалася на базі Чернігівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3.

У дослідженні використано такі **методи дослідження:**

- теоретичні – аналіз, порівняння, синтез, узагальнення науково-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження;

- емпіричні – вивчення та узагальнення масового та індивідуального педагогічного досвіду, вивчення навчально-методичної документації, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний), порівняльні методи, кількісний та якісний аналіз.

Апробація дослідження. Основні положення й результати теоретико-експериментального дослідження було обговорено на Всеукраїнській науковій конференції «Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу» (21 квітня 2021 року, м. Київ, Україна).

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження викладено в тезах і науковій статті (фахове видання категорії В):

— Інтерактивні методи навчання як засіб формування мовленнєвої компетентності учнів початкових класів. *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу*: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції, Київ, 21 квітня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білокаленко (електронне видання). Київ: Педагогічна думка, 2021. С. 55-57.

— Використання технологій опрацювання дискусійних питань у підготовці майбутніх учителів початкової школи: український педагогічний журнал фахове періодичне видання педагогіки НАПН України, Київ. 2021. № 3. С. 86-92.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел 74.

Загальний обсяг роботи становить 72 сторінки, із них основного тексту 54 сторінки.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДРУГОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Педагогічні аспекти формування мовленнєвої компетентності учнів початкових класів

Пріоритетом державної політики в галузі освіти є формування самодостатньої мовної особистості, комунікативно компетентної, здатної й готової до спілкування в будь-якій життєвій ситуації в різних сферах суспільного життя. Формування такої особистості здійснюється за допомогою комплексу предметів, проте переважаюча роль належить уроку української мови [28, с. 166].

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти українська мова належить до мовно-літературної освітньої галузі, який розроблений з врахуванням вимог до освітнього процесу в умовах Нової української школи. Метою вивчення даного навчального предмета є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти із застосуванням засобів різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [15].

Також варто зазначити, що питання мовленнєвої підготовки учнів містить поняття мовленнєвої компетентності, яка є провідною в початкових класах та охоплює всі аспекти мовленнєвої діяльності учнів [58, с. 269].

Мовленнєва змістова лінія навчання української мови у Державному стандарті початкової загальної освіти й чинній навчальній програмі передбачає розвиток усного і писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання і впливу [33, 45].

Питанню культури спілкування, присвятили свої наукові праці вчені-мовознавці, методисти Н. Бабич, І. Білодід, Л. Булаховський, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, А. Коваль, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентилюк, В. Русанівський, Є. Чак та ін. У центрі їхньої уваги були теоретичні і практичні аспекти культури спілкування, мовленнєвої діяльності як галузі мовознавчої науки, яка перетинається з психологією і стилістикою, вихованням мовленнєвої особистості. Проблема розвитку мовлення молодших школярів, формування й удосконалення мовленнєвих умінь є однією з провідних у працях таких українських та зарубіжних психологів як: Г. Балл, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, дослідників мовлення дітей молодшого шкільного віку В. Бадера, Л. Варзацької, М. Вашуленко [35, с. 489]. Питання мовленнєвого розвитку учнів у практиці навчання української мови розглядають З. Бакум, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Караман, О. Караман, Г. Корицька, С. Омельчук, Е. Палихата, М. Пентилюк, О. Потапенко та ін. Проблеми формування мовленнєвої компетентності учнів присвячено роботи Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Грубої, Т. Донченко, С. Карамана, О. Кучерук, А. Нікітіної, М. Пентилюк, Г. Шелехової та ін. Дані науковці представляють різноаспектні моделі навчальної роботи з формування мовленнєвої компетентності учнів, що свідчить про складність цього питання [41, с. 87].

Питання формування мовленнєвої компетентності молодших школярів залишається актуальним на сьогоднішній день, незважаючи на суттєві зміни у вимогах сучасного суспільства. Актуальність полягає в тому, що формуванню мовленнєвої компетентності надається велике значення, бо воно є основою успішного формування соціально активної, творчої особистості. Вважається що головною метою у формуванні мовленнєвої компетентності є виховання любові до української мови, бажання постійно збагачувати, застосовувати та вдосконалювати власний словниковий запас [18].

Проте, перед розглядом поняття мовленнєва компетентність слід чітко розуміти, що собою представляє поняття компетентність. О. Савченко

трактує поняття компетентність як результат навчання, який не може бути досягнутий протягом декількох уроків, а такий, що формується і розвивається впродовж тривалого часу. Тобто компетентність потрібно розуміти як результат систематизованої навчальної діяльності, що виражається в активному оволодінні системою знань, а також здатності використовувати її з метою пізнання навколишньої діяльності і розв'язання проблем, що виникають у практичній діяльності. Компетентність у смислового значенні охоплює три аспекти: знання, уміння, навички. Це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку, знання, уміння, навички; має здатність до творчого вирішення завдань, ініціативності, самостійності, самооцінки, самоконтролю; це сформованість інтелектуальних операцій, спрямованість у діяльності, усвідомленість і мотиваційна насиченість. На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості, тобто різні види компетенції [35, с. 490].

Перше трактування поняття мовленнєва компетентність школярів полягає у здатності слухати, сприймати й відтворювати інформацію, читати і розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, переконувати і відстоювати свою точку зору, висловлювати власні думки, міркування, погляди в усній і письмовій формах [53, с. 1].

Ми погоджуємося з К. Матвійчук, К. Санталовою, які наголошують на тому, що мовленнєва компетентність школярів – це поняття комплексне, яке охоплює цілу систему вмінь, а саме уміння сприймати, відтворювати і створювати усні, письмові монологічні й діалогічні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення, що слугуватимуть учням для спілкування в різних життєвих ситуаціях [38, с. 167].

Л. Мамчур наголошує на тому, що успішне спілкування залежить від мовленнєвої компетентності учасників спілкування, яка є важливим складником комунікативної компетентності мовної особистості, оскільки забезпечує реалізацію всіх видів мовленнєвої діяльності – рецептивної

(аудіювання і читання) та продуктивної (говоріння та письмо). Це означає, що мовленнєва компетентність включає вміння оперувати одиницями мови, добирати їх відповідно до комунікативної ситуації, дотримуватися норм розмовно-літературного чи писемно-літературного мовлення; навичок і вмінь швидкого, автоматичного, доречного вживання мовних засобів; здатність розуміти й висловлювати зміст (значення), породжувати нові мовні форми, уміння стилістично правильно користуватися всіма мовними ресурсами [39, с. 115].

Проте, окрім розуміння самого поняття мовленнєва компетентність, особливої уваги потребують шляхи формування даної компетентності. К. Матвійчук, К. Санталова стверджують, що тільки систематична робота на уроках, яка веде дітей від легкого до важчого, від простого до складнішого, може дати бажані результати. Послідовність у формуванні даної компетентності означає, що кожне нове завдання, яке вчитель дає на уроці, спирається на попереднє. Із допомогою вчителя учні мають усвідомити, у чому подібність і відмінність усного й писемного мовлення. Вони повинні знати, зокрема, що усне мовлення завжди розраховане на слухове сприйняття й має свого співбесідника. Усне, особливо розмовне мовлення, менш повне. Часто воно доповнюється мімікою, жестами. А писемне мовлення і змістом, і конструкцією речень має бути повнішим, докладнішим. Також, що порядок слів у реченні має більше значення, ніж у мовленні усному. Розвиток усного мовлення великою мірою сприяє розвитку писемного, тому доцільно практикувати відповідні вправи [38, с. 169].

В основі формування мовленнєвої компетентності молодших школярів лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення. Тому, у 1–4 класах на уроках української мови, передбачена робота над формуванням аудіативних умінь. Для добору вправ з аудіювання, рекомендовано дбати про їхній зв'язок з іншими завданнями уроку [48, с. 66–72].

Якщо аудіативне завдання передбачає роботу з цілим текстом, то наступні етапи уроку можуть будуватися на матеріалі цього ж тексту.

Найефективнішим способом перевірки розуміння тексту є запитання за його змістом з кількома варіантами відповіді на кожне з них, серед яких треба вибрати правильну або запитання відкритого типу. Перевірка аудіативних умінь шляхом переказування тексту чи бесіди за його змістом не вважається об'єктивною, оскільки часто виникають ситуації, коли учень розуміє текст, але не може логічно побудувати його переказ чи правильно сформулювати відповідь на поставлені запитання під час бесіди за його змістом. Важливе місце у формуванні мовленнєвої компетентності учнів початкових класів відводиться розвитку навичок усного діалогічного і монологічного мовлення (говоріння).

Робота над діалогом передбачає два етапи:

1) аналіз, відтворення, розігрування діалогу із прослуханого чи прочитаного тексту;

2) складання діалогу за ситуативним малюнком, словесно описаною ситуацією, опорою на допоміжний матеріал, а також самостійно, дотримуючись правил етикету, культури спілкування.

Методика роботи над розвитком діалогічного мовлення передбачає врахування психологічної структури цього виду мовленнєвої діяльності, яка включає такі складові: мотив, мету, засіб (мова) і кінцевий результат (очікувана реакція співрозмовника).

Необхідним для створення діалогу є мотив, бажання висловити ту чи іншу думку, що реалізується по-різному залежно від ситуації мовлення. Тому навчальний процес слід будувати так, щоб у дітей виникала потреба щось повідомити, з'ясувати певні питання, висловити ставлення до проблеми, що розглядається. Вступаючи в діалог співрозмовники мають знати, яка мета їхнього спілкування, що вони хочуть з'ясувати в ході розмови. У побудові діалогу значну роль відіграє ініціативна репліка [21, с. 37]. Вона є мовленнєвим стимулом і носієм теми. Важливою умовою досягнення мети діалогу є досконале володіння його учасниками мовою як засобом спілкування.

Діалог вимагає чіткого формулювання запитань, точних і лаконічних відповідей, ввічливого звернення до співрозмовника, толерантного і коректного висловлювання зауважень, заперечень, порад тощо. Діалог можна вважати результативним, якщо досягнуто мети всіх учасників спілкування, ніхто в процесі розмови не був ображений, невислуханий чи незрозумілий.

У процесі формування діалогічного мовлення велика увага приділяється засвоєнню школярами формул мовленнєвого етикету – ввічливих слів, які вживаються під час вітання, прощання, прохання тощо. Це означає, що молодші школярі повинні запам'ятати найуживаніші формули етикету, знати особливості їхнього вживання, а також правильно й доречно використовувати їх у власному мовленні.

Проте, окрім формування діалогічного мовлення необхідно також забезпечувати формування монологічного мовлення, яке здійснюється шляхом переказування прочитаних чи прослуханих текстів та побудови власних висловлювань на основі побаченого, пережитого. Монолог зазвичай адресований не одній людині, а багатьом. Відповідно, автор повинен побудувати його так, щоб він був зрозумілий будь-якому слухачеві. Це в свою чергу пояснює наявність високих вимог до монологічного мовлення. Воно має характеризуватися такими ознаками, як: змістовність, логічність, точність, багатство мовних засобів, виразність, чистота, правильність. Аби забезпечити змістовність висловлювань, потрібно пропонувати дітям повідомляти тільки про те, що їм добре відомо. Тобто розповідь школяра повинна бути побудована на відомих йому фактах, на основі його власних спостережень, життєвого досвіду. Необхідно, щоб висловлювалися добре обмірковані думки, щирі переживання. Тобто монологічне мовлення повинне бути логічним, послідовним, виклад думок обґрунтованим, відсутні пропуски і повтори, з наявними висновками, які впливають зі змісту. Точність мовлення забезпечується не тільки вмінням учнів точно передавати факти, спостереження чи почуття, а й

здатністю вибирати для цього відповідні мовні засоби – слова та словосполучення, які з максимальною точністю передають найхарактерніші риси того, про що або про кого йдеться у висловлюванні [48, с. 66-72].

Отже, точність вимагає володіння всім багатством мовних засобів, а також уміння вибирати в кожному конкретному випадку слова, конструкції речень, найвідповідніші змісту повідомлення чи твору, тобто має бути забезпеченим виразність мовлення [21, с. 38]. Під виразністю слід розуміти не тільки дотримання розділових знаків та інтонації, а й уміння яскраво, переконливо і стисло висловлювати думку, здатність впливати на людей через конкретні факти, слова, побудову фраз, настроїв розповіді. Також особливої уваги під час розвитку монологічного мовлення потрібно приділяти контролю за його чистотою та правильності мовлення, тобто відповідності його літературним нормам. Загалом розвиток писемного мовлення молодших школярів полягає у формуванні умінь записувати свої думки, враження, спостереження за подіями оточуючої дійсності, які потрібно здійснювати за такими напрямками: написання докладних і вибіркового переказів прочитаних чи сприйнятих на слух текстів; побудова власних письмових висловлювань на близькі і зрозумілі теми; створення висловлювань з безпосередньою комунікативною метою [21, с. 39].

Докладний переказ сприяє збагаченню й активізації словникового запасу школярів, формує вміння правильно використовувати виразальні засоби мови, сприяє виробленню правописних навичок. Дослівне відтворення прослуханого чи прочитаного тексту сприяє також зосередженню уваги, розвитку пам'яті й мислення учнів. Проте, під час добору тексту для переказу потрібно не ігнорувати наступні критерії. Текст має бути доступним і цікавим дітям відповідного вікового періоду, не переобтяженим новими для них словами і зворотами, нескладним за композицією, з невеликою кількістю дійових осіб. Учні мають добре зрозуміти його зміст, мету, образи і мову. Необхідно враховувати також

граматичні вміння учнів: у тексті не повинно бути малознайомих морфологічних форм, ускладнених типів речень. Теми текстів для переказів мають мати виховну й освітню цінність, розширювати пізнавальний досвід учнів, формувати їхній світогляд. Результативність формування в школярів умінь будувати докладний переказ тексту значною мірою залежить від уміння вчителя правильно організувати роботу учнів над переказом та внести необхідні пояснення та коментарі до тексту.

Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови вимагає різноманітних форм організації навчальної діяльності. При цьому перевага надається формам, які створюють таку мовленнєву ситуацію, коли кожний учень має можливість висловитись, проявити себе в комунікативному процесі. Ефективним з таких позицій є інтерактивне навчання, організація якого передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Однак різноманітні методи, прийоми, форми навчання не повинні бути самоціллю. Їх добір і використання слід підпорядковувати змісту й меті навчального предмета, а саме формуванню в молодших школярів мовленнєвої компетентності [21, с. 40].

Отже, у процесі формування мовленнєвої компетентності особлива роль належить початковій школі, оскільки вона є фундаментом у процесі формування мовленнєвої особистості. Це також означає, що в процес формування даної компетентності слід розглядати не тільки специфіку мовленнєвої діяльності, а й психологічні та вікові особливості молодших школярів. Варто також пам'ятати про те, що сучасні учні потребують не класичних традиційних уроків, а таких, що зможуть втримати їхню увагу та викликати інтерес.

1.2. Загальна характеристика інтерактивних технологій навчання початкових класів

Поняття інтерактивні технології викликає цікавість у багатьох науковців, а особливої уваги здобуває у контексті формування мовленнєвої компетентності. Історично поняття – технологія виникло у зв'язку з технічним процесом і відповідно до словникових тлумачень (techne - мистецтво, ремесло, наука - logos - поняття, вчення) представляє собою сукупність знань про способи і засоби обробки матеріалів. Технологія включає також і мистецтво оволодіння процесом, в результаті чого персоніфікується. Технологічний процес завжди передбачає певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) та умов. До існуючих ознак технології відносять стандартизацію, уніфікацію процесу і можливість його втілення стосовно до заданих умов [54, с. 3].

О. Пометун наголошує на тому, що в сучасному суспільстві цікавими і актуальними є інтерактивні технології навчання, коли відбувається співнавчання, взаємо-навчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де учень і вчитель є рівноправними суб'єктами навчання[54, с. 4-5].

Теоретичні аспекти сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначення найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань набули висвітлення в працях О. Єльнікової, Г. Коберник, О. Комар, Л. Пироженко, О. Пометун та інших [43, с. 360].

Це зумовлено тим, що на допомогу класичним технологічним аспектам приходять нові, інноваційні та інтерактивні технології навчання. Розглядаючи інтерактивні технології навчання як інноваційні, треба пам'ятати, що будь-яка педагогічна технологія буде мертвою, якщо не розглядати її як цілісну систему в єдності її компонентів і взаємозв'язків. У педагогічній літературі описано чимало типів організацій навчання (за рівнем активності суб'єктів, рівнем залучення їх до продуктивної діяльності, за

дидактичною метою, за способами організації тощо). За класифікацією, запропонованою Е. Голантом у 60-х роках ХХ ст., всі типи і методи навчання поділяються на активні та пасивні. У своїй класифікації Е. Голант використовує пасивність як визначення низького рівня активності суб'єктів навчання, переважно репродуктивної діяльності за майже цілковитої відсутності самостійності й творчості [71, 26]. До цієї класифікації О.Пометун і Л. Пироженко додають інтерактивне навчання як різновид активного, який має свої закономірності та особливості. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання в співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Педагог виступає в ролі організатора процесу навчання, лідера групи. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Воно ефективно сприяє формуванню цінностей, навичок і вмінь, створенню атмосфери співпраці, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу [54, с. 7-8].

Розробка елементів інтерактивного навчання прослідковується в працях В. Сухомлинського, творчості вчителів-новаторів 70-80-х рр. (Ш. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Ільїна, С. Лисенкової та інших), теорії розвивального навчання. Однак у радянські часи, в умовах нав'язування комбінованого уроку, творчість окремих педагогів була скоріше винятком ніж правилом. У Західній Європі та США групові форми навчальної діяльності учнів активно розвивались та вдосконалювались. Наприкінці ХХ ст. інтерактивні технології набули поширення в теорії та практиці американської школи, де їх використовували при викладанні різноманітних предметів [54, с. 8]. Проте, найбільшої популярності інтерактивні технології зазнали саме ХХІ столітті в умовах Нової української школи. Деякі теоретичні аспекти застосування інтерактивних технологій в умовах Нової

української школи розглянути такі дослідники як: Ю. Бондар, О. Савченко. Проте наразі дана проблема є досі не розкритою.

Інтерактивне навчання – це організація вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності), багатосторонній комунікації, конструюванні знань учнем, використанні самооцінки та зворотного зв'язку, постійній активності учня. Особлива цінність інтерактивного навчання в тому, що учні навчаються ефективній роботі в колективі. Інтерактивні методи навчання є частиною особистісно зорієнтованого навчання, сприяють соціалізації особистості, усвідомлення себе як частини колективу, своєї ролі та потенціалу [43, с. 360].

Слово інтерактив походить від англійського слова *inter*– взаємний і *act* – діяти. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [71]. Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці) всі є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Вчитель під час інтерактивного навчання виступає як організатор процесу навчання, консультант, фасилітатор, який ніколи не замикає навчальний процес на собі. Головними у процесі навчання є зв'язки між учнями, їхня взаємодія і співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання[54, с. 16-17].

М. Кларін розуміє інтерактивне навчання як спеціальну форму організації пізнавальної діяльності учнів, що включає конкретні цілі, тобто створення комфортних умов навчання, за допомогою яких учень відчуває

свою успішність, інтелектуальну спроможність, які впливають на продуктивність освітнього процесу. Ю. Фокін висловлює думку, що інтерактивні методи навчання орієнтовані на взаємодію учня з учителем та учня з учнем, домінування активності учнів в процесі навчання, зведення ролі вчителя до керування діяльністю [1, с. 151].

Сутність інтерактивного навчання, на переконання В. Купрас, полягає у тому, що освітній процес відбувається за умови активної взаємодії всіх учнів та передбачає використання рольових ігор, моделювання ситуацій, пошук шляхів розв'язання проблем. Дослідниця наголошує на тому, що воно сприяє розвитку та формуванню творчих умінь, створенню атмосфери взаємодії та співпраці [41, с. 87-88].

Застосування вчителем інтерактивних технологій навчання суттєво змінює звичну для учня ситуацію навчання, характер його діяльності, ставить його в іншу позицію: учень перестає бути «пасивною посудиною», в яку «вливають чергову порцію знань», а стає активним учасником навчання. Для того, щоб процес адаптації до нових технологій розпочався і пройшов успішно, учню необхідно вийти за ті межі «зони комфорту», що були раніше, розширити її, відчувати себе у безпеці у новій ситуації. Подолання страхів, невпевненості перед новою ситуацією, розуміння і прийняття учнями нових вимог буде у свою чергу впливати на ефективність їх навчальної діяльності [54, с. 23].

Застосування інтерактивних технологій дає змогу учням: полегшити процес засвоєння знань; аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу; навчитись формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати; моделювати різні соціальні ситуації і збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації; слухати іншу людину, поважати альтернативну думку, прагнути до діалогу; вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, розв'язувати, шукати компроміси;

знаходити спільне розв'язання проблем, розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт [28].

Реалізація інтерактивного навчання потребує від вчителя створення певних умов, що надають інші можливості для організації навчального процесу. До таких умов відносяться: багатосторонній тип комунікації, що відтворюється в навчальному процесі; сприятлива, позитивна психологічна атмосфера в класі під час уроку; норми спільної праці, що виробляються вчителем разом із учнями; спеціальне розташування меблів; обладнання навчальної аудиторії й різноманітні матеріали, що педагог і учні можуть використовувати під час занять[54, с. 25-35].

Характерними ознаками інтерактивного навчання є:

- діалог – основний елемент навчання;
- побудова навчання як розв'язання серії взаємопов'язаних проблемних ситуацій;
- переважно групова робота учнів на уроці;
- опора на учнівський досвід і мінімальне знання з теми;
- відкритість(незавершеність) навчання, відсутність раз і назавжди визначеного рішення;
- співробітництво різних рівнів (учитель - група, учитель – учень, учень -група, учень - учень);
- швидкий зворотний зв'язок-учень бачить реакцію вчителя, може проконсультуватися в будь-який момент навчання;
- емоційне піднесення, розкутість [41].

Застосування технологій інтерактивного навчання припускає наявність різних способів розміщення меблів у класі. Психолог Д. Жак стверджує, що повинно бути декілька альтернативних схем розташування меблів. Щоб учні краще орієнтувалися, ці схеми повинні бути вивішені в кабінеті. Педагог, готуючись до заняття, вибирає технологію, метод навчання і визначає форму розташування меблів. Перед початком заняття йому буде досить попросити

учнів розставити столи і стільці відповідно до певної схеми. Це знизить напругу в учасників освітнього процесу та викличе зацікавленість [54, с. 37].

Загалом пропонується крім традиційної форми розташування меблів, розглянути ще декілька варіантів їх розстановки в класі:

- «Коло» (учні розміщуються без столів на стільцях по колу, вчитель сідає в коло разом з учнями);
- «Дискусійний клуб» (учні розміщуються малими групами (4-5 осіб) навколо декількох столів. Між столами є вільний простір для пересування);
- «Буква "П"» (столи, за якими сидять учні, зсунуті і створюють букву «П». Вчительський стіл стоїть між «ногами» букви);
- «Прямокутник» (всі учні сідають за одним великими прямокутним столом по чотири його боки. Вчитель сидить разом з учнями).

Кожний з варіантів має свої специфічні особливості і припускає використання певних технологій. Наприклад, традиційна форма розстановки меблів зручна для перегляду кінофільму або організації роботи в парах, але не підходить для проведення дискусії [54, с. 37-38].

О. Пометун та Л. Пироженко розподіляє інтерактивні технології їх на чотири групи, в залежності від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- Інтерактивні технології кооперативного навчання;
- Інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- Технології ситуативного моделювання;
- Технології опрацювання дискусійних питань.

До технології кооперативного навчання належать парна і групова робота, які доцільно організовувати як на уроках засвоєння, так і застосування знань, умінь та навичок. Це може відбуватися одразу ж після викладу вчителем нового матеріалу, на початку нового уроку замість опитування, на спеціальному уроці, присвяченому застосуванню знань, умінь та навичок або бути частиною повторювально-узагальнюючого уроку. Робота

в малих групах застосовується для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму, а не індивідуальної роботи [54, с. 41-43].

Технології колективно-групового навчання містять інтерактивні технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу. До них належать: обговорення проблеми в загальному колі, мікрофон, незакінчені речення, навчаючи – учусь, ажурна пилка, case-метод [54, с. 45-49]

До технології ситуативного моделювання належить модель навчання у грі, яка передбачає побудову навчального процесу за допомогою включення учня у гру (передусім ігрове моделювання явищ, що вивчаються). Використання гри в навчальному процесі завжди стикається з протиріччям: навчання є завжди процесом цілеспрямованим, а гра за своєю природою має невизначений результат (інтригу). Тому завдання педагога при застосуванні ігор у навчанні полягає у підпорядкуванні гри визначеній дидактичній меті. Ігрова модель навчання покликана реалізовувати, крім основної дидактичної мети, ще й комплекс цілей: забезпечення контролю виведення емоцій; надання дитині можливості самовизначення; надихання і допомога розвитку творчої уяви; надання можливості зростання навичок співробітництва в соціальному аспекті; надання можливості висловлювати свої думки. Вчитель в ігровій моделі виступає в кількох якостях: інструктора (ознайомлення з правилами гри, консультації під час її проведення), судді-рефері (коректування і поради з розподілу ролей), тренера (підказки учням для прискорення проведення гри), головуєчий, ведучий (організатор обговорення). Як правило, ігрова модель навчання реалізується в чотири етапи: орієнтація (введення учнів у тему, ознайомлення з правилами гри, загальний огляд її перебігу); підготовка до проведення гри (викладення сценарію гри, визначення ігрових завдань, ролей, орієнтовних шляхів розв'язання проблеми); основна частина – проведення гри; обговорення [54, с. 55-58].

Технології опрацювання дискусійних питань можуть застосовуватись різновид обговорення в широкому колі якогось спірного питання. До них відносяться метод ПРЕС, зміни позицію, займи позицію, ток-шоу, дебати, мозковий штурм, карусель [29, с. 21]. При плануванні дискусії вчитель повинен враховувати: час, необхідний для проведення дискусії, його узгодженість з іншими видами роботи під час навчального заняття; місце, яке має давати можливість здійснювати всі необхідні пересування учнів і створювати оптимальні умови для обговорення учнями проблеми і стеженням за його перебігом решти учнів; матеріали, необхідні для роботи учнів та наочного подання її результатів; письмові інструкції щодо способу виконання завдання; вміння учнів працювати в групі. Протягом усієї роботи груп учитель тримає в полі зору три основних моменти: мета, від якої під час дискусії не слід відхилитися; час, якого слід дотримуватися, щоб встигнути здійснити визначену мету; підсумки, як треба підбити, аби не втратити сенс самої дискусії. Суттєвим елементом будь-якої технології навчання в дискусії є її вступна частина, оскільки саме в ній створюються емоційний та інтелектуальний настрій наступної дискусії. Це своєрідне запрошення до жвавого обговорення визначеної проблеми, яке може бути здійснено у вигляді викладу проблеми, опису конкретного випадку, невеличка рольова гра, демонстрація фільму або ілюстративного матеріалу, запрошення експертів, використання останніх новин, інсценування будь-якого епізоду, стимулювання серією питань. Складання плану дозволяє організувати як збирання учнями необхідної інформації, так і проведення самої дискусії [54, с. 59-60].

Метод ПРЕС учить учнів виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших. Мозковий штурм варто застосовувати для вироблення уміння приймати декілька рішень конкретної проблеми, спонукає учнів проявляти уяву та творчість, дозволяє їм вільно висловлювати свої думки. Займи позицію використовується на початку уроку для демонстрації

розмаїття поглядів на проблему, що вивчатиметься, або після опанування учнями певною інформацією з проблеми і усвідомлення ними можливості протилежних позицій щодо її вирішення. Зміни позицію є подібною до займи позицію. Вона також дозволяє обговорити дискусійні питання за участі всіх учнів та повторити все спочатку. Карусель забезпечує одночасне включення всіх учасників в активну роботу з різними партнерами по спілкуванню для обговорення дискусійних питань [54, с. 61-64].

Варто підкреслити, що в початковій школі, в процесі інтерактивного навчання, вчителю треба враховувати вікові, психологічні та індивідуальні особливості учнів. Це означає, що не всі інтерактивні вправи можна використовувати в освітньому процесі дітей молодшого шкільного віку. Найбільш доцільними вважаються «робота в парах», «два – чотири – всі разом», «карусель», «мікрофон», «робота в малих групах», «акваріум», «незакінчені речення», «мозковий штурм», «ажурна пилка», «аналіз ситуації», «вирішення проблем», «рольові ігри» [28, с. 13].

Застосування інтерактивних технологій навчання забезпечує:

- розвиток підростаючої особистості, здатної визнавати і поважати цінності іншої людини;
- розвиток навичок спілкування та співпраці з іншими членами групи (суспільства);
- взаєморозуміння та взаємоповаги до кожного індивідуума; виховання якостей: толерантності, співчуття, доброзичливості та піклування, почуття солідарності й рівності;
- формування загальнолюдських цінностей та загальноприйнятих норм поведінки;
- вміння об'єднуватися з іншими членами суспільства задля розв'язання спільної проблеми;
- вміння робити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі дійсності;

- розуміння норм і правил поведінки в суспільстві та поваги до них; знання законів, основних прав людини;
- особистої відповідальності та громадянського обов'язку;
- здатності цінувати свободу та вміння користуватися нею;
- усвідомлення особистої відповідальності.

Деякі науковці вважають, що інтерактивні технології навчання є ареною для самоствердження молодших школярів. Вони сприяють формуванню у підростаючої особистості соціально-когнітивного компонента життєвої компетентності. За умов такого навчання, учні отримують основи знань про норми взаємодії в суспільстві, розвиток уміння будувати нові взаємовідносини; виховання миролюбності, гуманності, альтруїзму, ознайомлення з власним «Я», визначення в собі позитивних та негативних рис. В учнів молодшого шкільного віку формується фундамент громадянської позиції, політичного мислення; готовність до використання знань, як інструмента розв'язання життєвих проблем; аналізу нестандартних ситуацій [28, с. 13-14].

О. Школа стверджує, що інтерактивні технології навчання виконують такі важливі виховні функції: нормативну, що відбиває освоєння школярами норм соціально-типової поведінки (спілкування як нормативний процес); пізнавальну, яка означає набуття школярами індивідуального досвіду в процесі спілкування (спілкування як пізнавальний процес); емоційну, що характеризує спілкування як афективний процес; актуалізуючу, яка здійснює реалізацію в спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості школяра. Спілкуючись із ровесниками в процесі інтерактивних технологій навчання, дитина молодшого шкільного віку відчуває приплив певним чином забарвлених емоцій – від ніжності до ненависті, – завдяки чому в процесі спілкування люди передають не тільки текст, а й емоційний підтекст, що посилює чи послаблює зміст тексту. У процесі змістовного спілкування учні вчаться його культури, установлювати довірливий контакт з однолітками. За умов інтерактивних технологій навчання відбувається організація життя та

діяльності колективу на основі поєднання управління, самоуправління й саморегуляції. Запропоновані проблемні завдання вимагають від дітей самостійних рішень під час обміну думками [71, с. 143].

Отже, варто зазначити, що існує досить широке коло інтерактивних технологій, які мають свої особливості під час застосування та вплив на учасників освітнього процесу. Проте не всі інтерактивні технології слід застосовувати з молодшими школярами з урахуванням їхніх психологічних, індивідуальних та вікових особливостей. Проте вони впливають не тільки на навчання, а й здійснюють певний виховний вплив.

1.3. Аналіз навчально-методичної літератури з проблеми дослідження

Формування мовленнєвої компетентності здійснюється в процесі вивчення кожного з рівнів мовної системи. Це означає, що вчителю необхідно створити оптимальні умови для формування мовленнєвої компетентності на уроках української мови [33, 45].

С. Романюк висловлює думку, що учні можуть засвоїти українську мову як систему на основі засвоєння словникового складу, словосполученням і зв'язним висловлюванням, над орфографічно грамотним письмом. Важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу в мовленнєвому розвитку молодших школярів є єдність фонетичної та граматичної системи тощо. Набуті знання вони зможуть успішно використовувати для спілкування не тільки у процесі навчання, а й у різноманітних життєвих ситуаціях. Насправді ж часто маємо протилежне: засвоївши лінгвістичну теорію, учні не набули комунікативних умінь і практичне володіння мовою залишається на низькому рівні. Проблемним постає питання про практичну спрямованість навчання української мови, формування мовної особистості, яка вільно та легко висловлюється з будь-яких питань, виявляючи високий рівень мовної культури, дбаючи про якість свого мовлення. Однак формування мовної

особистості учня є одним із найважливіших завдань початкового курсу української мови[58, с. 269].

Одним із напрямів українськомовної підготовки школярів є формування мовленнєвої компетентності як невід'ємного складника комунікативної компетентності мовної особистості. Важливість мовленнєвої компетентності як особистісного інтегративного утворення, в основі якого мовно-мовленнєві знання, уміння, досвід, ціннісне ставлення, зумовлюється тим, що вона дає змогу ефективно виконувати дії в різних видах мовленнєвої діяльності. За Л. Мамчур, мовленнєва компетентність включає вміння оперувати одиницями мови, добирати їх відповідно до комунікативної ситуації, дотримуватися норм розмовно-літературного чи писемно-літературного мовлення; навичок і вмінь швидкого, автоматичного, доречного вживання мовних засобів; здатність розуміти й висловлювати зміст (значення), породжувати нові мовні форми, уміння стилістично правильно користуватися всіма мовними ресурсами [36].

Формування мовленнєвої компетентності в молодших школярів починається вже з 1 класу на уроках української мови під час реалізації мовно-літературної галузі. Метою якої для 1-2 класів є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [62, с. 6-7]. А у 3-4 класах – формування мотивації вивчення української мови; розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності; формування комунікативної та інших ключових компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; розвиток логічного, критичного та

образного мислення, мовленнєво-творчих здібностей; формування готовності до вивчення української мови в гімназії [61, с. 6].

Відповідно до зазначеної мети у курсі мовно-літературної освіти виділено такі **змістові лінії**: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища». Проте формування мовленнєвої компетентності на уроках української мови здійснюється у таких змістовних лініях як: «Взаємодіємо письмово» спрямована на формування в молодших школярів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми в письмовій формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності та «Досліджуємо мовні явища», спрямована на дослідження учнями мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм літературної вимови та правил українського правопису, формування в молодших школярів умінь послуговуватися українською мовою в усіх сферах життя [62, с. 6-7; 61, с. 6]. Дані змістові лінії відповідно до Типових освітніх програм, розроблених під керівництвом Савченко О. Я. для 1 - 2 класів і 3-4 класів, збігаються.

Формування ключової комунікативної компетентності молодших школярів здійснюється за допомогою навчально-методичного комплексу, до якого входять: підручник «Українська мова», «Робочий зошит (частина перша та друга)» «Зошит для контрольних робіт», а також «Книжка для вчителя: календарне планування та розробки уроків». Варто зазначити, що підручник є основним дидактичним засобом реалізації державної навчальної програми, спрямований на формування мотивації вивчення мови, уміння вчитися, мовно-мовленнєвої компетентності другокласників. Навчальний зміст його відповідає вимогам чинної програми, а також уміщує матеріал, який забезпечує наступність вивчення української мови з першого по четвертий класи. Варто зазначити, що види та форми роботи за навчальним змістом підручника мають відповідні позначення. К. Пономарьова та Л. Гайова пропонують такі види діяльності як: «прочитай або розкажи»,

«поміркуй та поясни», «поспілкуйся з однокласниками», «напиши», «попрацюй в парі або групі», «виконай роботу олівцем», «виконай завдання на вибір», «виконай творче завдання», «виконай завдання вдома», «переглянь відео за QR-кодом на останній сторінці», «розкажи чи задоволений ти своєю роботою на уроці» [49, с. 2; 50, с. 2; 51, с. 2; 52, с. 2]. М. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Дубовик пропонують такі види діяльності як: «працюємо в парі», «працюємо в групі», «розвиваємо творчі здібності», «завдання підвищеної складності», «домашнє завдання», «словничок», «візьміть до уваги», «так говорять» [5, с. 2; 6, с. 2; 7, с. 2; 8, с. 2]. М. Захарійчук запропонувала в підручнику такі завдання як: «робота в парах», «робота в групах», «завдання на вибір», «ускладнене завдання», «словник», «театралізація», «домашнє завдання», «медіагід» [22, с. 2; 23, с. 2; 24, с. 2; 25, с. 2].

М. Захарійчук, пропонуючи такі завдання, намагається підсилити мовленнєву та соціокультурну змістову лінію, сприяти засвоєнню «правил етикетної поведінки під час спілкування, уживанню формул мовленнєвого етикету». Постійною роботою, що забезпечує розвиток культури мовлення впродовж навчального року за даним підручником, є робота зі словниковими словами програми. Щоб полегшити процес навчання в підручнику чітко розмежовано теоретичний матеріал, який діти мають добре засвоїти, а вивчення здійснюється практичним шляхом для забезпечення наступності в подальшій роботі. Практична спрямованість вивчення української мови передбачає не лише кількісні переваги практики над лінгвістичною теорією, але й насамперед навчання діяльності спілкування. Отже, готуючись до уроків з української мови, учитель повинен підібрати (або створити самостійно) інформаційно насичений матеріал, який би спонукав учнів до розв'язання комунікативних завдань із метою оволодіння спілкуванням [58, с. 269-270].

Аналіз підручників «Українська мова» різних авторів показав, що вони пропонують невелику частку завдань, які стосуються інтерактивних

технологій. Це робота в парах або групах, театралізація, творче завдання або завдання на розвиток творчих здібностей. Це означає, що застосування інтерактивних технологій переважно здійснюється на розсуд вчителя початкових класів.

Незважаючи на безліч авторських методичних рекомендацій щодо застосування інтерактивних технологій у початкових класах, це питання залишається ще повністю не розкритим.

Ю. Кобюк запропонувала організаційно-педагогічні умови застосування інтерактивних технологій вчителями у професійній діяльності та розробила методичні рекомендації щодо їхнього застосування, які складаються з 6 пунктів [29, с. 22-24]. Проте ці рекомендації загальні і стосуються всіх вчителів загальноосвітніх закладів, а не лише початкових класів.

С. Лупенко-Ковтун запропонувала правила організації інтерактивної роботи учнів на уроці: залучення всіх учнів, психологічна підготовка та стимулювання за активну участь у роботі; організація малих груп; спеціально підготовлене приміщення; дотримання регламенту та процедури, прояв терпимості до будь-якої точки зору, уважно вислуховувати всіх учасників, поважаючи їх; не перевантажувати інтерактивними прийомами роботи; під час підготовки питань учителю необхідно продумувати різні варіанти можливих відповідей і заздалегідь виробляти критерії оцінки ефективності уроку.

Уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати в них інтерес і мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції та свідомість учнів значною мірою залежить від умінь і стилю роботи конкретного вчителя.

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроків, яка, за О. Пометун, складається з п'яти елементів: мотивація; оголошення, представлення теми й очікування результатів; надання необхідної інформації для розв'язання завдань; інтерактивна вправа -

центральна частина заняття; підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку[26].

М. Томашевська пропонує умови використання інтерактивних методів навчання:

- систематичність – застосування в системі;
- вибірковість – не намагатися на одному занятті застосовувати всі відомі викладачеві інтерактивні методи;
- поетапність – від найбільш простих форм і методів – поступово до більш складних;
- розуміння цілей і функцій – знати, для чого потрібен саме цей метод і саме на цьому занятті;
- традиційність – не відмовлятися від традиційних форм і методів навчання, уміло поєднувати їх з інтерактивними;
- врахування особливостей групи – урахувати взаємини в колективі, ставлення молодших школярів;
- продовження взаємодії за межами класу – інтерактивне навчання починається в школі, але не закінчується в ній[63, с. 180-181].

О. Пометун висвітлила свою класифікацію інтерактивних технологій навчання та розкрила особливості, інструкцію та методичні рекомендації до кожної з них. Проте не було здійснено виділення інтерактивних технологій для уроків української мови.

Ю. Бондар пропонує на інтегрованих уроках української мови й читання для інтерактивної взаємодії використовувати творчі завдання, які стимулюють розумову діяльність. А саме: «написати текст за поданим початком, серединою чи кінцівкою»; «перебудувати текст таким чином, щоб все, про що в ньому йдеться, стосувалося його авторів»; «записати речення в такому порядку, щоб вийшов текст»; «скласти казки за малюнками»; «вигадати легенду на основі прочитаного твору»; «створити уявні словесні картини»; «намалювати ілюстрації до тексту»; «написати вірш за опорними словами»; «інсценізувати прочитаний твір»; «творчо переказати текст»;

«створити літературні етюди на основі прочитаних творів» тощо. Також зазначає, що на уроках української мови варто працювати над розвитком творчої уяви молодших школярів та під час написання дітьми загадок, віршів, казок у мікрогрупах використовувати такі прийоми:

- «Фантастичні гіпотези» – учні мають придумати розповідь, відповівши на запитання «Що було б, якби...?»;

- «Біном фантазії» – створення нового образу, використовуючи два слова, які відрізняються за змістом. На основі словесних поєднань діти можуть вигадати казку;

- вигадування історії з шостим словом – учням запропоновано п'ять слів із сюжету якоїсь казки й будь-яке шосте слово. Необхідно придумати історію, використовуючи всі слова;

- казка-навиворіт – створення казки, у якій події розгортаються в протилежному напрямку. Позитивні герої наділяються негативними якостями й навпаки;

- створення «вінегрету» з казок – сутність методу полягає в переплетенні подій із різних казок та їхньому розвитку за новим сюжетом [2, с. 11-12].

Отже, незважаючи на значний інтерес до даної проблеми, вона так і залишається не розкритою. Це зумовлює подальші пошуки та дослідження для розробки методичних рекомендацій щодо формування мовленнєвої компетентності засобами інтерактивних технологій на уроках української мови.

Висновки до першого розділу

Одним із найважливіших завдань нової української школи, що має реалізуватись в освітньому процесі є формування мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Існують різні підходи до трактування поняття «мовленнєва компетентність». Проте, ми дотримуватимемось наступного визначення

мовленнєва компетентність – це комплексне поняття, яке охоплює цілу систему вмінь, а саме уміння сприймати, відтворювати і створювати усні, письмові монологічні й діалогічні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення, що слугуватимуть учням для спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Застосування традиційних технологій навчання недостатньо для формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. Це призвело до становлення неабиякої популярності інтерактивних технологій, основна класифікація яких представлено О. Пометун.

Проте питання застосування інтерактивних технологій для формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови залишається не розкритим. Незважаючи на те, що науковцями були представлені методичні рекомендації, в зазначеному вище аспекті дана проблема потребує подальшого розгляду та розвитку.

\

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДРУГОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Стан роботи з формування мовленнєвої компетентності в шкільній практиці

2-Е клас – експериментальний клас, який був сформований протягом літа з учнів шкіл міста та приступив до навчання з 1 вересня 2020 року за науково-педагогічним проектом «Інтелект України». Навчальний план науково-педагогічного проекту «Інтелект України» було розроблено на основі Базового навчального плану для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання та Державного стандарту початкової освіти.

Освітня програма початкової школи науково-педагогічного проекту «Інтелект України» розроблена відповідно до Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (зі змінами згідно з постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688), розпоряджень Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», від 13.12.2017 № 903-р «Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», наказів Міністерства освіти і науки від 02.11.2016 № 1319 «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Реалізація компетентнісного підходу в науково-педагогічному проекті «Інтелект України» на базі загальноосвітніх навчальних закладів» (зі змінами згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 16.01.2017 № 67), від 13.07.2017 №

1021 «Про організаційні питання запровадження Концепції Нової української школи у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня», від 14.08.2017 № 1171 «Про завершення I етапи всеукраїнського експерименту за темою «Реалізація компетентнісного підходу в науково-педагогічному проєкті «Інтелект України» на базі загальноосвітніх навчальних закладів», від 08.10.2019 № 1272 «Про затвердження типових навчальних програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти» та від 08.10.2019 № 1273 «Про затвердження типових навчальних програм для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти».

Мета і завдання мовно-літературної галузі (українська мова і література) відповідно до плану даного проєкту реалізуються через навчальні предмети: «Українська мова» - 6 годин на тиждень, «Я пізнаю світ» - 1 година на тиждень. Зміст початкової освіти визначено згідно з дидактичних основ конструювання змісту освіти.

Відповідно до Освітньої програми початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» в освітньому процесі реалізуються:

- інтерактивні освітні технології та технології критичного мислення, а саме: кооперативного навчання, робота в парах або групах («Ажурна пилка», «Алфавіт», «Броунівський рух», «Дерево припущень», «Діалог», «Карусель», «Синтез думок», «Тонкі та товсті запитання», «Учитель», «Шість капелюшків»), навчання у грі, дискусія («Метод прес», «Обери позицію», «Парламентські слухання», «Ток-шоу»), метод проєктів, тренінги, афірмації;

- технологія STEM-освіти – проблемне навчання, на основі власних відкриттів та розв'язання винахідницьких задач за теорією розв'язання винахідницьких задач Г. Альтшулера;

- технологія раціонального читання, яка спрямована на формування в учнів умінь читання з розумінням, висловлювати власну думку усно й письмово, критичного й системного мислення, здатності логічно

обґрунтовувати позицію та опрацьовувати значний обсяг інформації за обмежений час («Ключові слова», «Питайлик», «Техніка аргументації»);

- технологія повного засвоєння навчальних одиниць, яка спирається на таксономію Б. Блума, теорію поетапного формування розумових дій П. Гальперіна, методику інтервальних повторень Г. Еббінгауза;

- технологія збагачення освітнього процесу – система заходів, спрямованих на створення умов для розвитку в учнів мотивації, креативності та інтелекту, що ґрунтується на тріадній моделі збагачення Дж. Рензулі.

На основі Освітньої програми початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» розроблена Модельна навчальна програма для другого класу, які містить перелік навчальних матеріалів та складається з декількох частин. В названій вище програмі висвітлені ідейні засади, теми місяців, завдання тижнів, очікувані результати на кінець тижнів, освітні галузі та очікувані результати навчання, форми навчальної діяльності, перелік посібників і навчальних матеріалів, перелік плакатів, календарне планування. Загалом Модельну навчальну програму створено на основі потижневого планування освітнього процесу в межах місяців з визначенням теми тижня, очікуваних результатів за освітніми галузями, які вчитель буде втілювати протягом місяців, з метою реалізації компетентнісного, особисто зорієнтованого підходів у поєднанні з іншими методологічними підходами: системним, особистісно - діяльнісним, творчим і проблемним. У рамках тижнів місяця запропоновано проблемні питання, дослідницьку, пошукову, творчу діяльність учнів за відповідною системою вправ, завдань для досягнення очікуваних результатів. Освітній процес таких тижнів місяця спирається на принципи інтеграції для формування цілісних уявлень про світ природи, людей. Це дає можливість розглядати питання впродовж заняття, дня, тижня. Також вчителю надаються «Методичні рекомендації» та медіа супровід, сприяє формуванню позитивної атмосфери та загальнолюдських цінностей, емоційному налаштуванню.

Освітній процес за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України» здійснюється з використанням зошитів з друкованою основою, мовних тренажерів, зошитів для домашніх завдань, які складаються з 17 частин кожен. Мовний тренажер містить письмові завдання, в яких потрібно щось (слова чи словосполучення) написати, дописати загублені літери, визначити частини слова, вставити розділові знаки чи сполучники. Зошит для домашніх завдань має такі завдання: відгадування загадки і прописування відгадки, тестові, читання текстів та робота над ними, вставлення пропущених букв, розбір за будовою, заповнення пропусків, розгадування кросвордів. Зошит з друкованою основою забезпечує взаємодію усно і письмово та містить своєрідний алгоритм роботи на уроках української мови. Учнім потрібно пригадати уривок з вірша та заповнити пропуски, встановити відповідність, дописати таблиці, підкреслити у тексті слова чи словосполучення, виконати вправу «Фотоапарат», «Влучність», виправити помилки в тексті, змінити його, поставити запитання, поширити речення, тести, написати тексти за зразком, роботу з чистомовками та скоромовками, побудувати речення, знаходити інформацію в творі, виконувати письмовий переказ, розібрати слово за будовою, визначити послідовність, розказати за схемою, писати тексти різних видів і стилів, скласти діалог та інші.

Спираючись на навчальний план початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» та аналізуючи мету і завдання мовно-літературної галузі (українська мова і література), що реалізується через навчальний предмет «Українська мова», нами було сплановано експериментальне дослідження по формуванню мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

Констатувальний етап дослідження проблеми передбачав аналіз стану роботи з формування мовленнєвої компетентності в шкільній практиці на момент початку експерименту. Дослідження проводилося на базі ЗЗСО № 3 м. Чернігова 2-Е класу. В експерименті взяли участь 3 вчителів.

З метою поглибленого вивчення даної проблеми було розроблено анкету для вчителів та батьків учнів 2-Е класу. Аналіз результатів проведеної роботи дав змогу визначити стан сформованості поняття мовленнєвої компетентності як у вчителів, так у батьків учнів 2-Е класу.

Анкетування вчителів, які здійснюють виконання Освітньої програми науково-педагогічного проєкту «Інтелект України» показало, що поняття «поняття мовленнєва компетентність учнів початкових класів» вони розуміють як «вміння використовувати мову для спілкування», «знання завдяки, яким учні можуть правильно, точно оформлювати свої думки», «вміння застосовувати знання, здобуті на уроках української мови, на практиці», «формування в учнів прагнення та здатності вивчати мовлення як процес використання мови під час спілкування й удосконалювати власне мовлення, досліджувати українську мову як засіб людського спілкування і галузь наукового знання».

На їхню думку, сприятиме формуванню мовленнєвої компетентності у другокласників впровадження таких підходів на уроках української мови: інтерактивні технології, технології критичного мислення, STEM-освіти, раціонального читання, засвоєння навчальних одиниць, театралізовані ігри, книжковий куточок, програвання діалогів, створення висловлювань, підхід, який ґрунтується на практичних завданнях, пов'язаних з життям, формування вміння конструювати діалог, вдосконалення навички побудови питань та відповіді на них.

Учителі вважають, що дітям молодшого шкільного віку найскладніше працювати з такими письмовими завданнями: письмовий переказ (стислий), твір-роздум на певну тему, створення власних висловлювань, завдання творчого характеру.

Відповідно до анкетування найефективнішим для формуванню мовленнєвої компетентності учнів других класів у процесі роботи на уроках української мови є такі методи, прийоми і форми роботи: створення власних висловлювань, хвилинка читання, вивчення віршів, діалог, монолог,

складання колективного твору, казки, розповіді, тестові завдання, групова робота (пари, трійки), самостійна робота (на етапі закріплення матеріалу).

Питання «У якій послідовності доречно застосовувати різні типи вправ для формуванню мовленнєвої компетентності учнів других класів у процесі роботи з різними видами вправ? Пронумеруйте по порядку запропоновані варіанти: на конструювання й переконструювання речень, на вдосконалення й редагування слів, на продукування (створення) власного словосполучення, речення, на елементарний аналіз слів, речень за метою висловлювання, на спостереження за найголовнішими правилами написання того чи іншого слова, словосполучення, речення» викликало певну розбіжність думок у вчителів. 75% учителів вважають, що першими мають бути вправи на спостереження за найголовнішими правилами написання того чи іншого слова, словосполучення, речення; другими – на елементарний аналіз слів, речень за метою висловлювання; третіми – на вдосконалення й редагування слів; четвертими – на конструювання й переконструювання речень; п'ятими – на продукування (створення) власного словосполучення. Проте інші 25% міркують, що першими мають бути вправи на спостереження за найголовнішими правилами написання того чи іншого слова, словосполучення, речення; другими – на вдосконалення й редагування слів; третіми – на елементарний аналіз слів, речень за метою висловлювання; четвертими – на продукування (створення) власного словосполучення; п'ятими – на конструювання й переконструювання речень.

На питання «Чи вважаєте Ви, що читання кожного дня (для себе, в парі, в слух..) може суттєво покращити письмові роботи другокласників? Наведіть приклади планування подібної роботи» учасники анкетування відповіли так, оскільки таке читання розвиває мотивацію до читацької діяльності, пізнання і уміння запам'ятовувати важливу інформацію, переказувати її, аналізувати та інтерпретувати у логічному та емоційно-чуттєвому контекстах, покращує написання письмових робіт учнів. Вони запропонували: проводити роботу в ігровій формі (гра «Допоможи герою дізнатися кінцівку твору»), у формі

змагання, тобто хто зможе за тиждень прочитання певну кількість творів, робота із щоденником читача, читати та аналізувати текст, завдання на вибір (списати, дописати, створити власне).

Учителі рекомендують таку тематику для організації мовленнєвої діяльності на уроках української мови в 2-х класах НУШ («Інтелект України»): національна («Моя країна»), природознавча в контексті інтегрованого курсу Я досліджую світ («Світ навколо нас»), освітня (твори про школу, уроки, гуртки, студії розвитку), повсякденна («Мої друзі», «Моє дозвілля»), мотиваційна («Як досягти успіху», «Успішна людина», «Крокуємо до мети»). Також рекомендується доповнити або змінити діалог, скласти текст з запропонованих речень, змінити кінцівку.

На питання «Якого характеру труднощі виникають в учнів початкових класів у процесі формування мовленнєвої компетентності? Причини їх виникнення» були відповіді: сформувавши та висловити свою думку українською мовою, як усно, так і письмово, недостатній словниковий запас, невміння побудувати повноцінне речення з закінченою думкою. Оскільки дитина спілкується російською мовою у позашкільний час, вдома, тобто соціальні причини, мовне середовище дитини, мало читає, не дуже якісна література, не знають значення певних слів.

Анкетування батьків учнів 2-Е класу показало, що 82 % батьків не спілкується у сім'ї українською мовою, 11 % спілкується інколи, 7% взагалі не спілкується рідною мовою. 71% вважає, що під час освітнього процесу в школі дитина повинна розмовляти українською мовою, 29% з цим не згодні, оскільки з них 14,5% вважають, що дитина має спілкуватися так, як їй зручно, а решта стверджує, що дитина не повинна спілкуватися в школі українською мовою. 43% батьків згодні з тим, що державна мова має бути основною у повсякденному спілкуванні дитини, 36% не погоджуються з даним висловлюванням, а 21% не бачить різниці, якою мовою спілкуватися. 75% допомагає своїй дитині у вивченні української мови (читання книг, розучування пісень, письмо, виконання домашнього завдання), 14,5% робить

це інколи, 10,5% на це немає часу. Батьки учнів 2-Е класу вважають, що можуть допомогти у вивченні рідної мови такі форми роботи: читання книжок та перегляд мультфільмів українською мовою, написання різних видів диктантів, списування текстів, постійне спілкування українською мовою, написання рядками одного і того самого слова. Проте, питання «Чи маєте Ви вдома бібліотеку дитячих книг українською мовою?» показало, що лише 36% їх має, у 43% декілька книг є, а 21% не вбачає за потрібне їх мати тому, що є інтернет. Також батьки пропонують для вдосконалення вмінь та навичок, стосовного вивчення української мови дитиною, вивчати ігри та пісні державною мовою, застосовувати перегляд та переказ побаченого, почутого українською мовою, складати власні розповіді українською мовою.

2.2. Вимірювання показників сформованості мовленнєвих умінь в учнів другого класу на констатувальному етапі дослідження

На основі теоретичного аналізу проблеми формування мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови нами було зроблено припущення, щодо підвищення ефективності формування мовленнєвих умінь при використанні інтерактивних технологій на уроках української мови.

Констатувальний етап дослідження проблеми передбачав виявлення стану сформованості мовленнєвих умінь в учнів другого класу на момент початку експерименту. Дослідження проводилося на базі ЗЗСО № 3 м. Чернігова 2-Г, 2-Д, 2-Е класів.

В експерименті взяли участь 92 учні. Визначення стану сформованості мовленнєвих умінь вимагає розробки критеріїв, показників та рівнів.

Розроблені критерії сформованості мовленнєвих умінь учнів другого класу, що відповідають Освітній програмі початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України». А саме:

1) наявність знань та вмінь, передбачених Освітньою програмою початкової школи науково-педагогічного проєкту «Інтелект України», про слово, будову слова, частини слова, словотворення, про частини мови, про речення та його види, про текст, типи мовлення.

2) уміння висловлювати свої думки, почуття, описувати враження, емоції та аргументувати висловлену думку;

3) уміння взаємодіяти письмово та усно;

4) готовність здійснювати мовленнєву діяльність в різних життєвих ситуаціях.

Показники сформованості комунікативної компетентності молодших школярів:

1) знання частин слова і споріднених слів, способів словотворення, частин мови та їхнього змінювання, речень, їхніх видів та членів речення, тексту, типів мовлення.

2) уміння створювати усні та письмові висловлювання на різну тематику, використовуючи власний життєвий досвід;

3) практичне оволодіння діалогічною формою мовлення, переказувати прочитане, відтворювати певну інформацію, писати під диктовку, списувати тексти, формулювати висловлювання та записувати самостійно їх, коментувати написане та здійснювати оцінку, самооцінку;

4) наявність таких якостей, як ініціативність, уважність, творчість, критичне та системне мислення, керування емоціями, оцінювання ризиків, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів:

Початковий. Другокласники мають початкові уявлення про частини слова, способи словотворення, частини мови, види речень, особливості тексту, нездатні створювати усні та письмові висловлювання на різну тематику, не сприймають інформацію, інколи вступають в діалог, не здатні переказувати прочитане, писати під диктовку, списувати тексти, коментувати

написане та здійснювати оцінку, самооцінку. Молодші школярі безініціативні, неуважні, не вміють керувати емоціями, не співпрацюють з іншими людьми.

Середній. Учні другого класу мають певні знання з частин слова, способів словотворення, частин мови, видів речень, особливостей тексту, здатні з допомогою створювати усні та письмові висловлювання, частково сприймають інформацію, іноді вступають в діалог, переказують прочитане 2-3 реченнями, пишуть з помилками під диктовку, списують тексти. Молодші школярі проявляють іноді активність, неуважність, розсіяність, емоційність, здатні співпрацювати з іншими людьми.

Достатній. Молодші школярі мають уявлення про частини слова, способи словотворення, частини мови, види речень, особливості тексту, створюють невеликі усні та письмові висловлювання, сприймають переважно інформацію, вступають в діалог, переказують прочитане та пишуть під диктовку, коментують написане. Молодші школярі проявляють ініціативність, уважність, творчість та співпрацюють з однолітками.

Високий. Учні другого класу знають частини слова, способи словотворення, частини мови, види речень, особливості тексту, здатні створювати усні та письмові висловлювання на різну тематику, використовуючи власний життєвий досвід, сприймати інформацію, активно вступати в діалог, переказувати прочитане, писати під диктовку, списувати тексти, формулювати висловлювання та записувати самостійно їх, коментувати написане та здійснювати оцінку, самооцінку. Молодші школярі проявляють ініціативність, уважність, творчість, критичне та системне мислення, керування емоціями, оцінювання ризиків, здатність співпрацювати з іншими людьми.

У процесі перевірки рівня сформованості мовленнєвих умінь другокласників було використано завдання: знайти рядок, у якому слова написані правильно, встановити відповідність між частинами слова та їхнім

визначенням, знайти рядок зі спільнокореневими словами, виписати з тексту дієслова, відновити діалог, продовжити запропонований текст, описати осінь.

Результати виконання завдань учнями 2-го класу ЗЗСО № 3 м. Чернігова наведені у відсотковому відношенні (від кількості респондентів) на рис. 2.2.1.

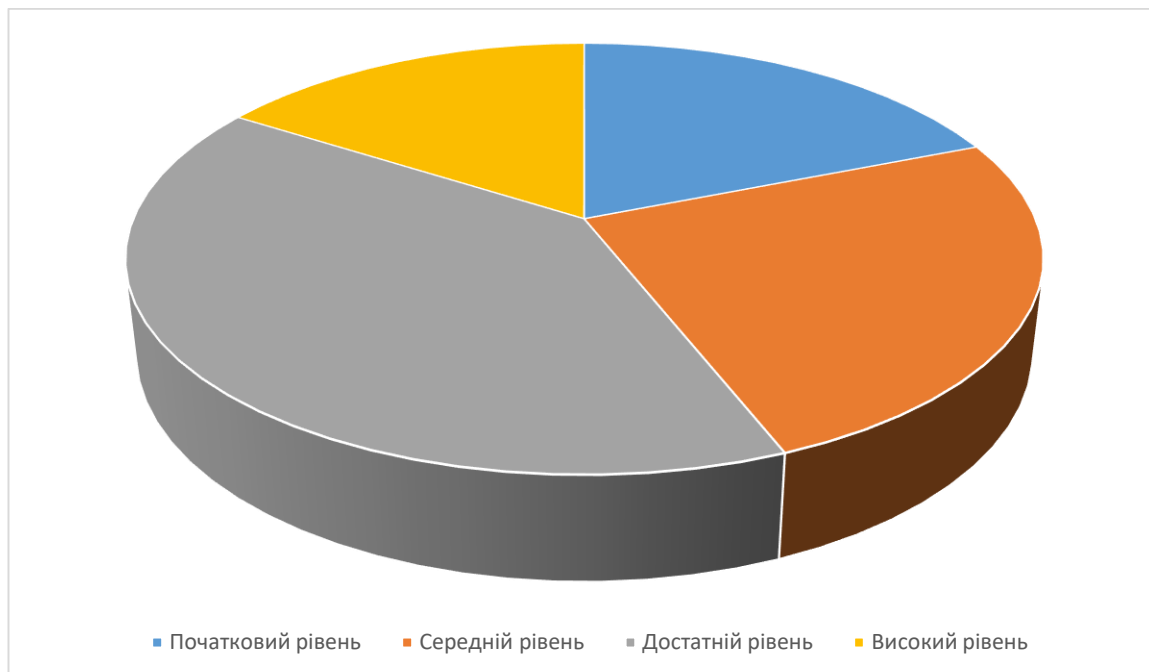

Рис. 2.2.1. Рівні сформованості мовленнєвих умінь другокласників на уроках української мови

Отже, було виявлено, що 16% мало високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови, 40% - достатній рівень, 25% - середній рівень, 19% - початковий рівень.

2.3. Методика формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови та ефективність її застосування

Вихідним положенням у контексті дослідження є важливість стимулювання мотивації творчої діяльності в процесі використання інтерактивних методів навчання; застосування завдань з розвитку емоційно-чуттєвої сфери, уяви, творчого мислення; створення позитивної атмосфери під час їхнього виконання.

На основі теоретичних положень нами було розроблено методичку формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

У ході проведення формувального експерименту було застосовано інтерактивні технології методики формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови. Вони були впроваджені серед учнів 2-Е класу ЗЗСО № 3 м. Чернігова. Дані другокласники склали експериментальну групу, яка містить 28 осіб. Контрольна група представлена учнями другий класів, які також навчаються за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України», у кількості 64 осіб. Серед даної групи виконуються завдання, які відповідають науково-педагогічному проєкту «Інтелект України».

Проаналізувавши програмно-методичне забезпечення навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах, ми дотримувалися наступних принципів:

- принцип взаємозв'язку навчання і розвитку, за якого здійснюється цілеспрямований розвиток пізнавальних і творчих можливостей молодших школярів в процесі виконання системи вправ;
- принцип раціонального поєднання форм і методів навчання, які допомагають здійснювати освітній процес, поєднувати різні види роботи;
- принцип послідовності передбачає поступовий перехід від простішого рівня до складнішого;
- принцип доступності забезпечує врахування вікових та індивідуальних особливостей школяра;
- принцип усвідомленості – розуміння значущості та потреби даної роботи, тобто формування мотивації молодшого школяра;
- принцип зв'язку навчання з життям і активною мовленнєвою практикою молодших школярів означає застосування учнем набутих знань та вмінь на практиці та ситуації спілкування.

Під час розробки методики формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови, нами було враховано наступні вимоги щодо застосування інтерактивних технологій:

- врахування вікових та психологічних особливостей другокласників;
- добір вправ для кращого засвоєння теми уроку;
- уникнення перевантаження учнів значною кількістю інтерактивних технологій (1-2 методи);
- надання часу на усвідомлення учнями суті завдання;
- здійснення рефлексії та актуалізацію раніше вивченого матеріалу.

Оптимальний добір і цілеспрямоване застосування інтерактивних технологій були спрямовані на формування мовленнєвої компетентності учнів 2-го класу.

Відповідно до критеріїв, методів та класифікацій нами було упорядковано систему вправ та завдань:

1. «Хто це? Що це?» (технологія колективно-групового навчання)

Назвати слово за його описом.

Рідна, лагідна, найдорожча – хто? (Матуся)

Білий, холодний, пухкий –

Весняний, сонячний, теплий –

Яскраве, тепле, пекуче –

Жовті, червоні, осінні –

2. «Добери синоніми» (технологія колективно-групового навчання)

Хоробрий –

Щирий –

Учні –

Нижний –

3. «Хто швидше» (технологія колективно-групового навчання)

Зі слів кожного рядка скласти і записати речення, змінюючи закінчення.

Яскраво, Високо, сонце, небо, у, світить.

Ніч, у, полювання, сова.

4. «Шаради» (технологія колективно-групового навчання)

З перших складів слів скласти нові слова.

Десять, резеда, вода – дерево

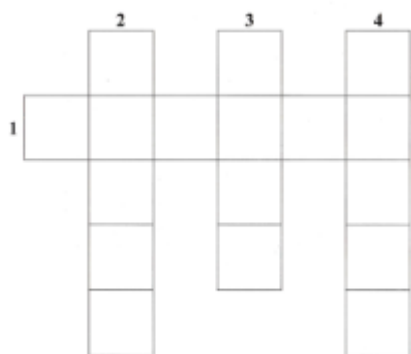
Диня, тисяча, насип – дитина

Мама, лимон, народ – малина

Бегонія, ревень, залізо – береза

4. «Кросворд» (технологія колективно-групового навчання)

Розгадай кросворд за поданими реченнями.

1) Тварина, схожа на маленького оленя, але менша за нього. Має копита, живиться травичкою.

2) Ці тварини будують свої «хатинки» під водою. Ще їх називають «лісовими інженерами».

3) Цей звір схожий на великого і могутнього бика. Має короткі товсті гострі роги, густу гриву і бороду.

4) Як звати лісового лікаря?

5. «Загублена буква» (технологія колективно-групового навчання).

Червоною ручкою вписати пропущені букви і прочитай прислів'я.

З...еселився, їжач...к, мо...чить, при...рашати, м...аленький, роди...а, к..рання, ба...агий, скр...ня, ма..ніт, п..ле, бі...няк, с...сіди, кл...чі, та...о, сил...ний (Вовка ноги годують).

6. «Плутанина» (технологія колективно-групового навчання)

Збери зі складів слова та запиши їх.

Ше/ня/ки – кишенья

Ре/во/де – дерево

Ро/при/да – природа

7. «Чарівний ланцюжок» (технологія колективно-групового навчання).

Знайди в ланцюжку слова.

Четвересень, літорт, зималина, веснамисто.

Виконуючи такі вправи і завдання, учні набувають умінь, що потребують гнучкості мислення, збагачують свій словниковий запас, удосконалюють власне зв'язне мовлення. Це пробуджує фантазію й уяву, прагнення знайти правильну відповідь.

Роботу в малих групах ми організуємо для розв'язання складних питань, які потребують спільної діяльності учнів. Для цього групи слід об'єднувати у групи по 3-5 учнів.

1. «Групування слів» (технологія колективно-групового навчання).

Скласти можливі речення зі слів, написаних на дошці.

Яблуко, липа, рюкзак. –

Ялина, дельфін, ручка –

Акула, фломастери, абрикос –

Вишня, кит, ручка –

2. «Мікрофон» (технологія колективно-групового навчання).

Вислови свою думку стосовно запропонованої проблеми та передай мікрофон іншому.

1) Добери до слів «мама», «морозиво», «сонечко» якомога більше прикметників. Перемагає та група, яка дібрала найбільше слів без повторів.

2) Придумай кінцівку прислів'я і запиши.

Слово не горобець...

Краще журавель...

Від теплого слова..

Такий прийом доречно застосовувати на етапі підбиття підсумків (рефлексії). Він допомагає другокласникам вільно висловлювати свою думку, тренуватися в лаконічності та швидкості під час говоріння.

3. «Спільний проєкт» (технологія кооперативного навчання).

Кожна група отримує своє завдання для того, щоб створити можливість розглянути проблему з усіх аспектів. Після завершення роботи кожна група робить свій звіт і демонструє свої плакати, які утворюють великий спільний проєкт, який розглядається групою експертів.

Завдання для груп на закріплення знань про будову слова, спільнокореневі слова.

1 група – Знайдіть у записаних словах спільну частину (корінь)

Сад, садок, садочок, садовий, садівник.

2 група - Знайдіть у записаних словах спільну частину (корінь)

Качка, качечка, каченя, качиний.

3 група - Знайдіть у записаних словах спільну частину (корінь)

Літо, літечко, літній, влітку.

4 група - Знайдіть у записаних словах спільну частину (корінь)

Дорога, дорожній, доріжка, придорожній.

Кожна група другим завданням отримує:

Прочитайте, в якому з рядків наведено спільнокореневі слова:

1) Хата, хатній, хатинка.

2) Зима, зимовий, перезимувати

3) дерево, добро, день.

4) Водний, вода, водичка.

3. «Незакінчене речення» (технологія колективно-групового навчання).

Учням пропонується закінчити відкриті речення.

Сьогодні урок навчив мене..

Для мене було корисним...

Найбільш доречним використати цей прийом на етапі підведення підсумків уроку. Такий вид занять значно удосконалює вміння учнів давати повну відповідь й сприяє розвитку зв'язного мовлення.

4. «Метод ПРЕС» (технологія колективно-групового навчання).

Знайди зайве слово і поясни свій вибір, напиши каліграфічно.

А) Україна, Молдова, Київ, Болгарія;

Б) Київ, Одеса, Львів, Росія, Харків;

В) Іван, Петрик, Марійка, Олесь;

Г) Десна, Дмитро, Карпати, Дунай;

Д) Оксиген, Гідроген, атом, Карбон.

Цей метод сприяє розвитку висловлювати власну думку та аргументувати її.

Під час уроків української мови для формування та удосконалення усного мовлення нами було застосовано вправи «Крісло автора», «Продовж далі», «Ланцюжок» та «Мікрофон»(технології колективно-групового навчання).

«Крісло автора» проведено на початку робочого тижня. Учні розповідали, як провели вихідні.

«Продовж далі» вжито для того, щоб кожен зміг доповнити відповіді під час закріплення правил.

«Ланцюжок» використано під час читання текстів зі збірки «Хрестоматія». Дана вправа розвиває увагу, зосередженість, бажання працювати в команді, виразність читання.

«Мікрофон» застосовувався на етапі підбиття підсумків уроку (рефлексії) для висловлювання думки про те, чим корисний був урок.

Під час уроків української мови для формування та удосконалення писемного мовлення нами було застосовано мовні диктанти, вправу «Фотоапарат», під час якої діти переглядали відео з речення, а потім його записували по пам'яті, «Кольорові словнички» допомагають під час

засвоєння частин мови, оскільки для кожної обрано певний колір, вправу «Моя емоція», під час якої учень записував у блокноті свої емоції.

Після проведення формувального експерименту було проведено діагностувальну роботу, яка допомогла визначити ефективність експериментальної методики формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

Перше завдання проводилося у вигляді «Асоціативного куша». Учням диктувалися слова, до яких потрібно було дібрати асоціації:

Сонце –

Пісня –

Хмаринка –

Друг –

Диван –

Комп'ютер –

Дім –

Також було використано завдання: скласти текст опис улюбленої тварини. Завдання полягало в тому, що використовуючи слова підказки, скласти речення, які будуть пов'язані між собою. Такими словами були: улюбленець, живе, тіло, шерсть, мордочка.

Під час застосування «Фішбоун» розглядали причини, фактори та висновки до обраної проблеми «Як навчитися розмовляти українською мовою». Учні намагалися розгорнуто висловити власні міркування та запропонувати свої незвичайні ідеї.

Результати після проведення формувального експерименту наведені у відсотковому відношенні (від кількості респондентів) на рис. 2.3.1.

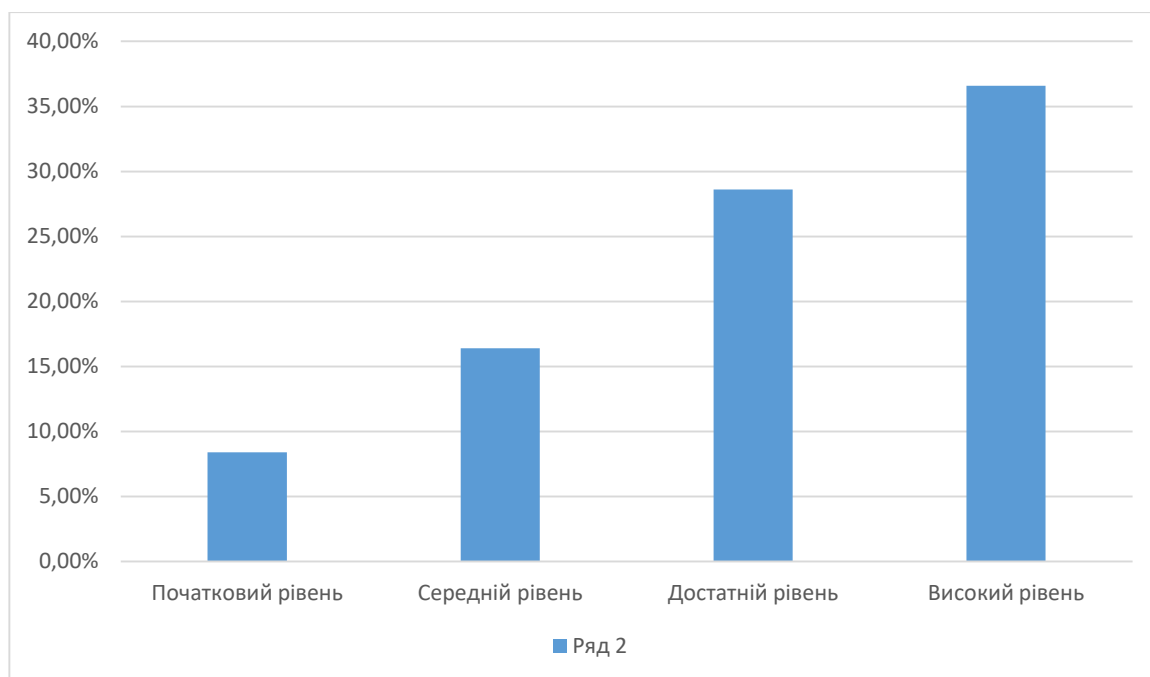

Рис. 2.3.1. Рівні сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови

Отже, було виявлено, що 36,6% мало високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови, 38,6% - достатній рівень, 16,4% - середній рівень, 8,4% - початковий рівень.

Для визначення різниці між рівнями сформованості мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови пропонуємо наступну таблицю.

Таблиця 2.3.1.

Рівні сформованості мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках української мови

	Кількість учнів	Рівень сформованості мовленнєвих умінь, %			
		Високий	Достатній	Середній	Низький
Експериментальний	28	36,6%	38,6%	16,4%	8,4%
Контрольний	64	29,6%	17,2%	53,2%	-

Подані вище дані, показують, що учні на уроках у яких було застосовано інтерактивні технології мають вищі рівні сформованості мовленнєвих умінь в порівняно з іншими другокласниками. В експериментальній групі високий рівень сформованості мовленнєвих умінь має на 7% більше дітей ніж у контрольній групі, достатній рівень на 21,4%. Середній рівень навпаки нижчий на 36,8%. Але в експериментальній групі наявний низький рівень, а саме 8,4%.

Аналіз результатів формувального і контрольного етапів дослідження дає можливість зробити наступні висновки. Застосування інтерактивних технологій забезпечує активність другокласників та формування сприятливої атмосфери для вільного висловлювання учням українською мовою, підвищення інтересу до навчання, пізнавальної активності та зацікавленості навчальним матеріалом, встановлення довірливих стосунків як між учнями, так і між учнями з учителем.

Отже, методика формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови є ефективною, проте її потрібно впроваджувати в освітній процес поступово та спиратися на принципи навчання при їхньому застосуванні.

Висновки до розділу 2

Здійснений аналіз теоретичних засад формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови став підґрунтям для здійснення педагогічного експерименту. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі ЗЗСО № 3 м. Чернігова других класів за наступними етапами: констатувальним, формувальним, контрольним. Всього було охоплено 92 учні. В експерименті також взяли участь вчителі та батьки учнів 2-Е класу.

З метою поглибленого вивчення стану роботи з формування мовленнєвої компетентності в шкільній практиці було проведено анкетування для

вчителів та батьків учнів 2-Е класу. Аналіз результатів проведеної роботи дав змогу визначити стан сформованості поняття мовленнєвої компетентності як у вчителів, так і в батьків учнів 2-Е класу. Це дало підстави зрозуміти, що під час уроків ведеться діяльність щодо формування мовленнєвої компетентності, застосування інтерактивних технологій, проте недостатньо.

Метою констатувального експерименту було виявлення стану сформованості мовленнєвих умінь в учнів другого класу на момент початку експерименту. Проведений зріз знань учнів другого класу засвідчив, що 16% - мали високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови, 40% - достатній рівень, 25% - середній рівень, 19% - початковий рівень.

Формувальний експеримент полягав у застосуванні різноманітних інтерактивних технологій для формування мовленнєвих умінь в учнів другого класу на уроках української мови. З метою реалізації інтерактивних технологій було розроблено методику формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови, яка репрезентована впорядкованими інтерактивними технологіями різних типів, та застосовано деякі з них.

Метою контрольного експерименту було встановлення ефективності методики формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови. Для цього було здійснено зріз знань після застосування інтерактивних технологій в експериментальній групі. Було виявлено, що 36,6% учнів мали високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови, 38,6% - достатній рівень, 16,4% - середній рівень, 8,4% - початковий рівень.

Отримана достовірна різниця числових показників рівнів сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови в контрольній та експериментальній групах свідчить про ефективність методики формування мовленнєвої компетентності

другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало підстави для таких висновків.

1. Здійснений аналіз педагогічної та методичної літератури з проблеми формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови дав змогу з'ясувати сутність поняття «мовленнєва компетентність» та дотримуватися його трактування як комплексного поняття, яке охоплює цілу систему вмінь, а саме уміння сприймати, відтворювати й створювати усні, письмові монологічні й діалогічні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення, що слугуватимуть учням для спілкування в різних життєвих ситуаціях. Також було обґрунтовано недоцільність застосування суто традиційних технологій навчання й необхідність впровадження інтерактивних технологій у других класах на уроках української мови. Проте, незважаючи на їх актуальність та затребуваність, інтерактивні технології навчання потребують подальшого аналізу, розвитку та поширення.

2. У дослідженні було визначено стан роботи з формування мовленнєвої компетентності в шкільній практиці на базі ЗЗСО № 3 м. Чернігова серед других класів, вчителів та батьків учнів 2-Е класу. Анкетування дало змогу визначити стан сформованості поняття мовленнєвої компетентності як у вчителів, так і в батьків учнів 2-Е класу, а також усвідомити необхідність розроблення методики формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

3. Упродовж проведення констатувального експерименту було визначено стан сформованості мовленнєвих умінь в учнів другого класу на момент початку педагогічного експерименту за допомогою зрізу їхніх знань. Результат показав, що 16% учнів мали високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови, 40% - достатній рівень, 25% - середній рівень, 19% - початковий рівень.

4. У процесі дослідження було розроблено методику формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови та встановлено ефективність за допомогою зрізу знань після застосування інтерактивних технологій в експериментальній групі. Було виявлено, що 36,6% мало високий рівень сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови, 38,6% - достатній рівень, 16,4% - середній рівень, 8,4% - початковий рівень. Отримані числові показники різниці рівнів сформованості мовленнєвої компетентності другокласників на уроках української мови в контрольній та експериментальній групах свідчать про ефективність методики формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

Отже, розв'язання завдань дослідження зумовило досягнення його мети – наукового обґрунтування методики формування мовленнєвої компетентності другокласників засобами інтерактивного навчання на уроках української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Алендарь Н.* Використання вчителями початкових класів інтерактивних технологій навчання молодших школярів. *Освітній простір України*. 2016. Вип. 7. С. 150-155.
2. *Бондар Ю.* Формування творчої активності молодших школярів засобами інтерактивних технологій. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2020. № 61. С. 9-13
3. *Василенко В.* Впровадження інтерактивних форм в організацію навчання учнів. *Початкова школа*. 2005. № 7. С. 3.
4. *Василюк А.* Про роль ключових компетентностей у сучасній освіті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 44-46.
5. *Вашуленко М., Дубовик С.* Українська мова та читання : підруч. для 1 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. 112 с.
6. *Вашуленко М., Дубовик С.* Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 144 с.
7. *Вашуленко М., Дубовик С.* Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). К.: Видавничий дім «Освіта», 2020. — 160 с.
8. *Вашуленко М., Дубовик С.* Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). К.: Видавничий дім «Освіта», 2021. 170 с.
9. *Ващенко Л.* Уміння вчитися — ключова компетентність учнівської молоді сучасного інформаційного суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 43, вип. 5. С. 1-14.

10. *Вигранка Т.* Дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти: дис. к-та пед.наук: 13.00.09. Тернопіль, 2019. 215 с.
11. *Волченко Л.* Соціально-психологічні особливості ключових компетентностей учителя Нової української школи. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2017. № 2. С. 55-64.
12. *Грицюк О.* Практичне використання інтерактивних методів навчання на уроках у початковій школі. *Початкове навчання та виховання.* 2011. № 22. С. 2-16.
13. *Гришина Т.* Освітня технологія як професійний пріоритет вчителя. Х.: Основа, 2003. 96 с.
14. *Денисюк О., Казарян І., Лямічев В, Титаренко Н.* Ключові предметні компетентності школяра як засіб формування сучасної особистості. *Рідна школа.* 2013. № 11. С. 59-61.
15. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
16. *Добрянський І.* Особливості, способи і прийоми організації активно-діалогічного навчання (з досвіду роботи). *Педагогіка і психологія.* 2007. № 1. С. 47-54.
17. *Дорожко М.* Теоретичні питання формування в молодших школярів ключових компетентностей. *Педагогіка та психологія.* 2011. Вип. 40(1). С. 105-110.
18. *Дребушак І.* Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови. URL: <https://genezum.org/library/formuvannya-movlennevoi-kompetentnosti-molodshyh-shkolyariv-na-urokah-ukrainskoi-movy>
19. *Дуткевич Т.* Психологічні основи використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки спеціалістів з вищої освіти. *Використання інтерактивних методів та*

мультимедійних засобів у підготовці педагога: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільськ: Абетка-Нова, 2003. С. 26-33.

20. Єльнікова О. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Завуч.* 2004. №30. С. 71-74.

21. Зажарська Г. Шляхи формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови та літературного читання. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2019. № 3(326). С. 36-43.

22. Захарійчук М. Українська мова та читання: підруч. для 1 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). К.: Грамота, 2018. 112 с.

23. Захарійчук М. Українська мова та читання : підруч. для 2 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). К.: Грамота, 2019. 112 с.

24. Захарійчук М. Українська мова та читання: підруч. для 3 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). К.: Грамота, 2020. 160 с.

25. Захарійчук М. Українська мова та читання: підруч. для 4 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах). К.: Грамота, 2021. 162 с.

26. Інноваційність у створенні сучасного уроку
<https://osvita.ua/school/method/technol/2343/>

27. Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі. *Початкова школа.* 2005. № 7. С. 2-5.

28. Коберник Г. Інтерактивні технології навчання як засіб формування основ життєвої компетентності молодшого школяра. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи.* 2008. № 27. С. 11-16.

29. Кобюк Ю. Підготовка вчителя до застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності. К., 2016. 32 с.

30. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці. *Початкова школа.* 2004. № 9. С. 5-8.

31. Крамущенко Л. Педагогічні технології: теорія і практика. П., 2006. 196 с.
32. Куріцина М. Інтерактивні технології в розвитку творчих здібностей учнів. 2005. № 9. С. 4-5.
33. Левицька М. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів URL: <http://ukped.com/ukrainska-mova-ta-literatura/5709-formuvannya-movlennyevoyi-kompetentnosti-molodshykh-shkol>
34. Лівандовська Л. Використання інтерактивних освітніх технологій у навчально-виховному процесі. *Директор школи*. 2004. № 33-34. С. 42-45.
35. Максименко Н. Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності в учнів початкової школи на уроках української мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2015. С. 487-492.
36. Мамчур Л. Розвиток мовленнєвої діяльності - основа шкільного навчання мови URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/14/visnuk_9.pdf
37. Матвійчук Л. Психолого-педагогічні умови формування ключових компетентностей учнів початкових класів у навчально-виховному процесі. *Нова педагогічна думка*. 2016. № 4. С. 85-88.
38. Матвійчук К., Санталова К. Формування високої мовленнєвої компетентності особистості як шлях до її успішної соціалізації. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 4. С. 166-175.
39. Мелешко Л. Дидактична гра як засіб формування мовленнєвої компетентності учнів. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 113–118

40. Мелешко Л. Формування мовленнєвої компетентності учнів 5–6 класів в ігровій діяльності на уроках української мови: дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2018. 262 с.
41. Мелешко Л. Формування мовленнєвої компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням комп'ютерних ігор. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Том 60, №4. С. 87-94
42. Мельник Н. Впровадження інтерактивних технологій в навчально-виховний процес. *Початкове навчання та виховання*. 2006. № 13. С. 2-5.
43. Мелекесцева Н. Інтерактивні технології як засіб розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2016. Вип. 20(2). С. 359-365
44. Мовленнєва компетентність учня. URL: http://osvita-mvk.if.ua/content&content_id=1229
45. Павленко О. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-movlennevo-kompetentnosti-molodshih-shkolyariv-na-urokah-ukra-nsko-movi-243537.html>
46. Петрук О. Підручник української мови як засіб формування мовленнєвої компетентності в учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 23. С. 208-217.
47. Пехота О. Освітні технології. К.: А.С.К., 2004. 256 с.
48. Пономарьова К. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
49. Пономарьова К. Українська мова та читання: Підручник для 1 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). К.: УОВЦ «Оріон», 2018. 144 с

50. Пономарьова К. Українська мова та читання: Підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). К.: УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с
51. Пономарьова К. Українська мова та читання: Підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). К.: УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с.
52. Пономарьова К. Українська мова та читання: Підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). К.: УОВЦ «Оріон», 2021. 162 с.
53. Пономарьова К. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів на уроках української мови. URL: https://lib.iitta.gov.ua/8027/1/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%BE%D1%97_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%88%D0%B8%D1%85_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D1%80%D1%96%D0%B2.pdf
54. Пометун О., Побірченко Н., Коберник Г., Комар О., Торчинська Т. Інтерактивні технології: теорія та методика. Умань-Київ, 2008. 94 с.
55. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. К.: А.С.К., 2004. 192 с.
56. Попова Л. Формування мовленнєвої компетентності учнів на засадах наступності й перспективності. URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2017/N1-2\(35-36\)/plonip.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2017/N1-2(35-36)/plonip.PDF)
57. Попович В., Кручек В. Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців засобами інтерактивних методів навчання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія.* 2015. Вип. 220. С. 147-151.

58. Романюк С. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування мовленнєвої компетенції молодших школярів у процесі професійно-практичної діяльності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 268-273.

59. Савенок М. Освітні технології формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови. URL: <https://vseosvita.ua/library/osvitni-tehnologii-formuvanna-komunikativnoi-kompetentnosti-molodsih-skolariv-na-urokah-ukrainskoi-movi-494001.html>

60. Савченко О. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа*. 2011. № 8-9. С. 4-8.

61. Савченко О. Типова освітня програма для 3-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Savchenko.pdf>

62. Савченко О. Типова освітня програма для 1-2 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>

63. Стеценко І. Організація інтерактивної проектної діяльності дошкільників та учнів молодших класів за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 2. С. 78-84.

64. Стребна О., Соценко А. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Х.: Основа, 2006. 176 с.

65. Томашевська М. Використання інтерактивних методів навчання при підготовці майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017, № 8 (72). С. 178-188

66. *Хоменко Л.* Використання автентичних матеріалів у формуванні мовленнєвої компетенції учнів в умовах спеціалізованої школи. *Таврійський вісник освіти.* 2014. № 4. С. 216-221.

67. *Чабайовська М., Шароварко С.* Формування ключових та предметних компетентностей молодших школярів на уроках літературного читання у початкових класах (на матеріалі творчості Т. Г. Шевченка). *Початкова школа.* 2014. № 9. С. 1-3.

68. *Чужа Н.* Інтерактивні методи навчання: досвід провадження. Х.: Олді-Плюс, 2000. 210 с.

69. *Швай Р.* Творчість, креативність та інноваційність як поняття ключової компетентності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки.* 2014. Вип. 116. С. 172-175.

70. *Шелестова Л.* Інтерактивні технології: «За» і «Проти». *Шкільний світ.* 2003. № 12. С. 3

71. *Школа О.* Вплив інтерактивних технологій навчання на уроках фізичної культури учнів молодших класів на формування їхньої життєвої компетентності. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві.* 2012. № 2. С. 142–146.

72. *Шпиталевська Г.* Характеристика ключових та предметних компетентностей і компетенцій особистості. *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* 2011. № 4(2). С. 220-225.

73. *Яремчук Н.* Форми і методи інтерактивного навчання. Семінар-тренінг для вчителів. *Директор школи.* 2005. № 44. С. 23-25.

74. *Яцук О., Грицин М.* Інтерактивні технології як засіб формування культуромовної компетентності молодших школярів. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2015. Вип. 18. С. 215-219.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для батьків учнів 2-Е класу

1. Чи спілкуєтесь Ви українською мовою в сім'ї?

А) Так

Б) Інколи

В) Ні

2. Чи вважаєте Ви, що у школі під час освітнього процесу дитина має спілкуватися українською мовою?

А) Так

Б) Ні

В) Спілкується так, як їй зручно.

3. Чи вважаєте Ви, що державна мова має бути основною у повсякденному спілкуванні Вашої дитини?

А) Так

Б) Ні

В) Не бачу різниці, якою мовою спілкуватися.

4. Чи допомагаєте Ви своїй дитині у вивченні української мови (читання книг, письмо, розучування пісень, виконання домашнього завдання)?

А) Так

Б) Інколи

В) На це немає часу

5. Які форми роботи, на Вашу думку, можуть допомогти у вивченні рідної мови?

6. Чи маєте Ви вдома бібліотеку дитячих книг українською мовою?

А) Так

Б) Декілька є

В) Не вбачаю за потрібне, є інтернет

7. Чи маєте Ви пропозиції щодо вдосконалення вмінь та навичок стосовно вивчення української мови Вашою дитиною?

А) Все влаштовує

Б) Це вирішує вчитель

В) Інше: _____

ДОДАТОК Б
Анкета для батьків учнів 2-Е класу

Школа _____

Населений пункт _____

Освіта (спеціальність) _____

1. Як Ви розумієте поняття «мовленнєва компетентність учнів початкових класів»? _____

2. Впровадження яких підходів на уроках української мови, на Вашу думку, сприятиме формуванню мовленнєвої компетентності у другокласників? _____

3. Визначте, на Вашу думку, з якими письмовими завданнями найскладніше працювати дітям молодшого шкільного віку? _____

4. Які методи і прийоми, форми роботи, на Вашу думку, є найефективнішими для формування мовленнєвої компетентності учнів других класів у процесі роботи на уроках української мови? _____

5. У якій послідовності доречно застосовувати різні типи вправ для формування мовленнєвої компетентності учнів у процесі роботи з різними видами завдань? Пронумеруйте запропоновані нижче варіанти.

___) на конструювання й переконструювання речень;

___) на вдосконалення й редагування слів;

___) на продукування (створення) власного словосполучення, речення;

___) на елементарний аналіз слів, речень за метою висловлювання;

___) на спостереження за найголовнішими правилами написання того чи іншого слова, словосполучення, речення.

6. Чи вважаєте Ви, що читання кожного дня (для себе, в парі, вголос) може суттєво покращити письмові роботи другокласників? Наведіть приклади планування подібної роботи.

7. Яку тематику письмових творчих робіт Ви рекомендуєте для організації мовленнєвої діяльності учнів на уроках української мови в 2-х класах НУШ («Інтелект України») _____

8. Якого характеру труднощі, на Вашу думку, виникають в учнів початкових класів у процесі формування в них мовленнєвої компетентності? Причини їх виникнення

ДОДАТОК В

Завдання для перевірки рівня сформованості умінь другокласників

1. Знайди рядок, у якому слова написано правильно.

А) Польський, пряний, український, німецький.

Б) Сільський, мяч, одеский, турецкий.

В) Полтавський, вюнкий, київський, запорізький.

2. Встанови відповідність між частинами слова та їхнім визначенням.

А) Іменник
зв'язувати слова в реченні.

1) Службова частина мови, яка допомагає

Б) Дієслово
відповідає на питання хто? що?

2) Частина мови, яка називає предмет і

В) Прийменник
відповідає на питання який? яка? яке? які?

3) Частина мови, яка називає ознаки і

Г) Прикметник
відповідає на питання що робить? що зробить?

4) Частина мови, що означає дію і

3. Знайди рядок зі спільнокореневими словами.

А) Ліс, лісник, перелісок.

Б) Мак, макака, маківка.

В) Брат, мачинка, побратим.

4. Випиши з тексту дієслова.

Життя квітів починається з пролісків. Пролісок – квітка ніжна, але смілива й нетерпляча. Ще не зійде сніг, а вже крізь льодову скоринку пнеться цупкий паросток.

5. Віднови діалог.

- Бо я люблю читати про зірки.

- А яку, Наталко?

- Матусю, купи мені, будь ласка, книжку.

- А чому саме таку?

- Про космос.

6. Продовж запропонований текст.

Сонце з кожним днем усе менше пригріває. Вже не зеленіє скрізь трава.

У долині зникли всі кульбабки.

7. Напиши тест-опис про осінь.
